

Hodnocení výživové spotřeby

Mgr. Marie Šubrtová

Státní zdravotní ústav Praha,
Odbor hygieny výživy a bezpečnosti potravin
Palackého 3a, 612 42 Brno

subrtova@chpr.szu.cz

Výživová spotřeba:

- Množství zkonsumovaných potravin a nápojů
- Je měřena kvantitativně, kvalitativně nebo frekvenčně, individuálně nebo za menší skupiny
- Synonymum: příjem potravin, dietetický přívod
- Food consumption, food intake, dietary intake

Cíle (1)

- **Plánování výživy a nutriční politika**
  - cílem je získat podklady o celostátní, případně regionální nabídce a spotřebě potravin,
  - slouží k výpočtu spotřeby jednotlivých komodit „per capita“,
  - získaná data dokladují nabídku, dostupnost, nikoliv skutečný přívod jedince.
- **Vyšetření adekvátnosti příjmu u populačních skupin**
  - cílem je získání dat o výživové spotřebě členů určité skupiny,
  - údaje jsou dále srovnány s referenčními hodnotami.

Cíle (2)

- **Odhad expozice**

- zjištění dávky cizorodých látek a pravděpodobnostní hodnocení expozice populace

- **Zjišťování vztahu výživy a zdraví, hodnocení výživového stavu**

- sledují určité ukazatele zdravotního stavu, u kterých lze předpokládat, že mají vztah k vybraným složkám výživy a stravování,

- metody musí být cíleně zaměřeny, nezbytný je vhodný výběr sledované skupiny.

- **Hodnocení výživové výchovy a vzdělání, nutričních intervencí a výživových programů**

- cílem je zhodnotit účinnost výživové výchovy pomocí zjištění výživové spotřeby před započítím a po ukončení výchovného programu.

Spotřeba potravin

Národní úroveň

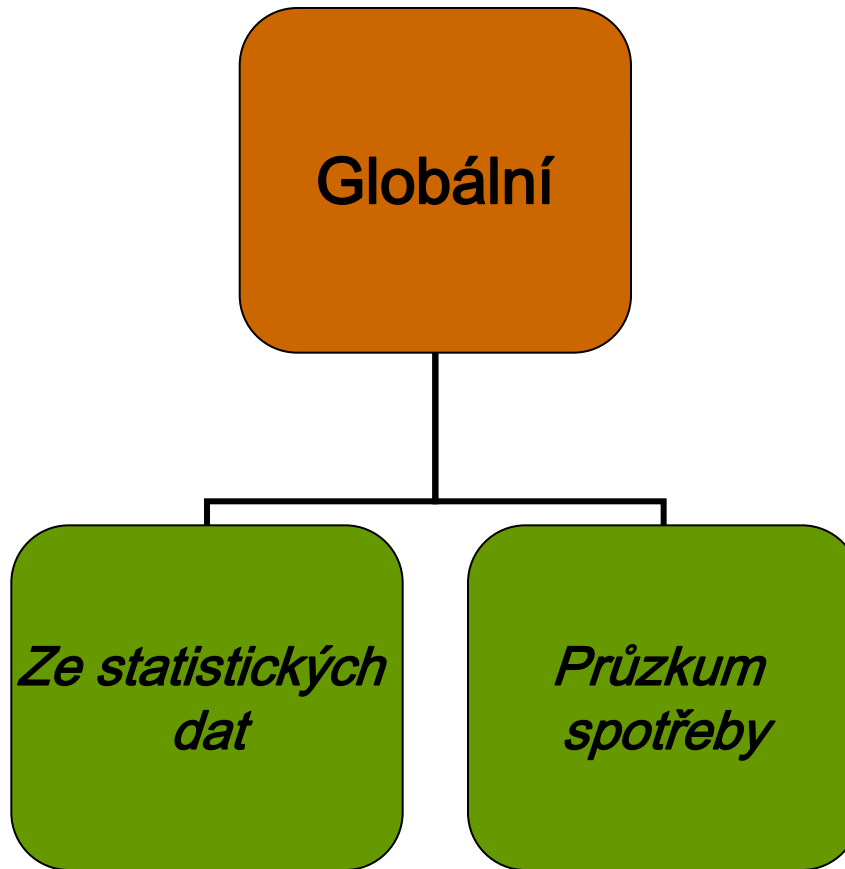
Úroveň domácností

Individuální spotřeba potravin

Metody hodnocení spotřeby:

Globální metody (1)

- Poskytují informace o celkové výživové situaci,
- slouží k prognózám v oblasti výroby, dovozu a prodeje potravin,
- údaje čerpány z výkazů o prodeji potravin a o výrobě pro vlastní potřebu na sledovaném území,
- získané údaje – průměrné množství jednotlivých druhů potravin připadajících na 1 obyvatele za jednotku času.

Globální metody (2)

- **Celostátní bilance potravin**

- vychází z dat popisujících **zdroje** (zemědělská a průmyslová výroba, dovoz potravin, obchodní zásoby, mezinárodní potravinová pomoc),
- dále se vyhotoví **údaje o spotřebě těchto zdrojů** (o prodeji, ztrátách, vývozu, výrobní spotřebě, samozásobení, konečných zásobách v obchodech a formách veřejného stravování).
- data dostupná na stránkách ČSÚ

- ***Food balance sheets***

- metoda FAO
- = (výroba + dovoz (včetně potravinové pomoci) + zásoby) - (export + zpracování pro jiný než potravinářský účel, setba + ztráty)
- vyjadřuje spotřebu v jednotkách množství na hlavu a rok, v odhadu příjmu základních nutrientů na hlavu a den,
- metoda dobře mezinárodně srovnatelná.

Globální spotřeba – data FAO

Home Production Trade Food Supply **SUA/FBS** Food Security Prices Resources Forestry Fisheries Metadata Support/FAQ
about Food Balance Sheets **Commodity Balances**

country	item	element	year
Czech Republic	Alcohol, Non-Food	Total Population - Both sexes	2005
Czechoslovakia	Apples	Production Quantity	2004
Denmark	Aquatic Animals, Others	Import Quantity	2003
Djibouti	Aquatic Plants	Stock Variation	2002
Dominica	Bananas	Export Quantity	2001
Dominican Republic	Barley	Domestic supply quantity	2000
Ecuador	Beans	Feed	1999
Egypt	Beer	Seed	1998
El Salvador	Beverages, Alcoholic	Processed	1997
Eritrea	Beverages, Fermented		1996

nested by: year
Y1-axis: country
Y2-axis: item
X-axis: element

units | flags | codes | download | settings | print | FBS Style

show data

selected parameters [show/hide]

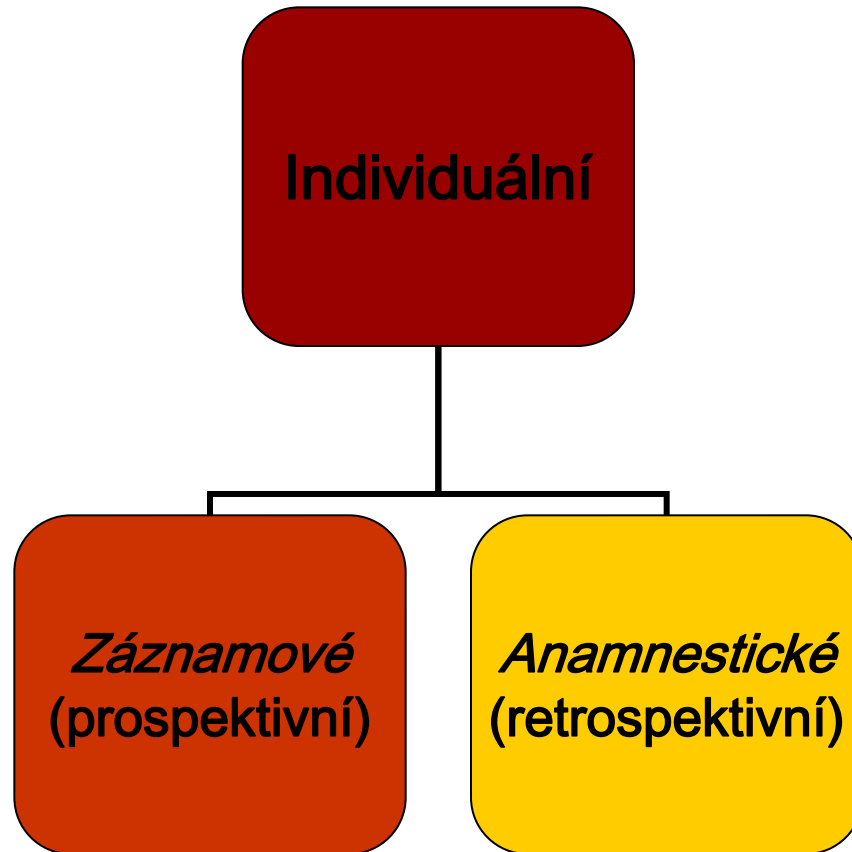
<http://faostat.fao.org/site/368/DesktopDefault.aspx?PageID=368>

Globální metody (3)

Analýza rodinných účtů

- Household budget survey – angl.
- Vychází ze sledování spotřeby na úrovni domácností.
- Panel zpravodajských domácností vede záznam všech příjmů a vydání (v ČR po dobu jednoho měsíce).
- Zapisuje se množství a cena pořízených potravin. V úvahu se berou nejen nakoupené potraviny, ale i dary, naturální spotřeba.
- Data se uvádějí na „průměrnou osobu“. Nelze zjistit distribuci potravin mezi členy domácnosti.
- Problémem jsou obvykle pokrmy konzumované mimo domácnost, nákupy do zásoby.
- Zjišťují se socio-ekonomické údaje o domácnosti – sociální skupina, počet členů, vzdělání, zaměstnání.
- Aktuální data z analýzy rodinných účtů lze nalézt na internetových stránkách ČSÚ

Metody hodnocení spotřeby:

RETROSPEKTIVNÍ METODY

❖ 24hodinový recall

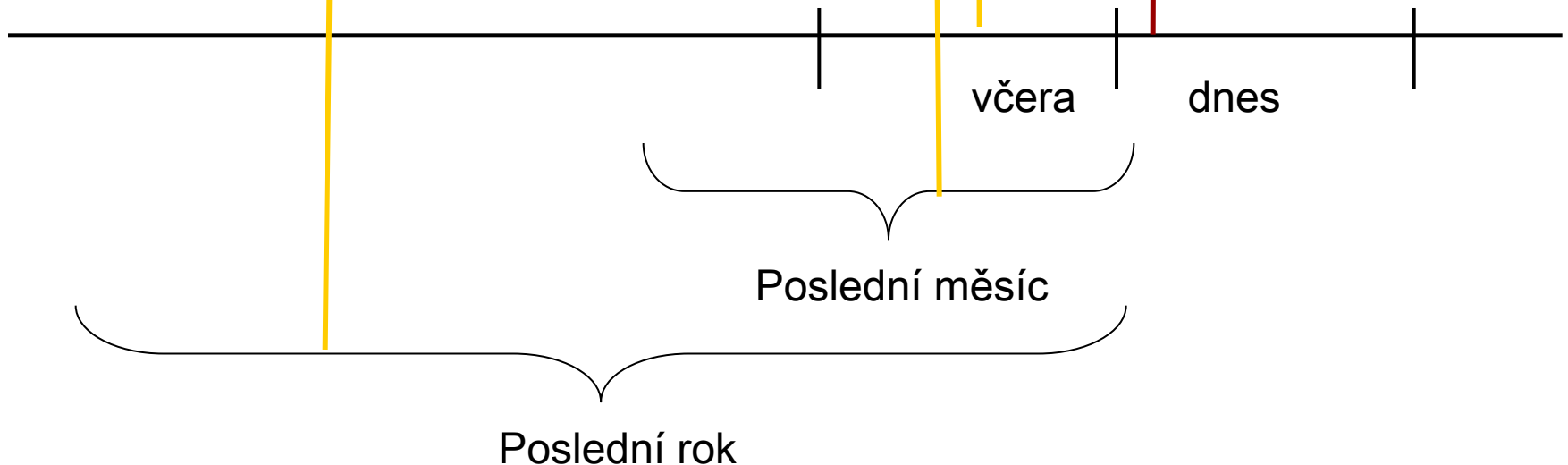
❖ Výživová anamnéza

❖ Metoda zjišťování
výživové frekvence

PROSPEKTIVNÍ METODY

❖ Metoda
dvojitých porcí

❖ Metody
záznamové

Prospektivní metody (1)

METODA DVOJITÝCH PORCÍ

(duplicate portion analysis)

- respondent váží a zaznamenává vše, co v daný den zkonsumoval. Porce odpovídající sněženému množství jsou uchovány a použity k analýze.

Výhoda: nezávislost na tabulkách nutričního složení, přesné informace o nutričním složení potravy

Nevýhody: finanční i pracovní náročnost

- použití u krátkodobých klinických studií s malým počtem osob

Prospektivní metody (2)

ZÁZNAM S POMOCÍ VÁŽENÍ / METODA ZÁZNAMU ODHADEM

(*weighed food record/estimated food record*)

- respondent zaznamená vše, co v daný den konzumoval
- velikost porce váží/odhaduje za použití různých pomůcek a vzorů (atlas porcí, běžné kuchyňské nádobí)
- v případě záznamu s pomocí vážení může být v některých případech vážení provedeno druhou osobou.
- délka záznamu 1 - 7 dní

Prospektivní metody (3)

ZÁZNAM S POMOCÍ VÁŽENÍ/METODA ZÁZNAMU ODHADEM (*weighed food record/estimated food record*)

Výhody: přesnost, minimalizace chyb způsobených zapomínáním/možnost použití u velkého počtu osob, menší zátěž pro respondenta

Nevýhody: metoda zatěžující respondenta, riziko změny výživových zvyklostí (balené potraviny), účastní se respondenti vysoce motivovaní /chyby související s odhadem velikosti porcí

Retrospektivní metody (1)

VÝŽIVOVÁ ANAMNÉZA, výživové zvyklosti

(*diet history*)

- slouží k zhodnocení obvyklých výživových zvyklostí, týká se delšího období v minulosti

Výhody: popis dlouhodobého a pro danou osobu charakteristického typu výživy

Nevýhody: méně podrobné informace, data nemohou být použita pro odhad akutního rizika

Retrospektivní metody (3)

24HODINOVÝ RECALL

- nejčastěji používaná metoda, standard EU
- respondent je dotazován na všechny potraviny a nápoje, které zkonsumoval v předešlém dni včetně jejich množství,
- provádí se formou interview – řízený rozhovor (osobně nebo telefonicky),
- respondent by neměl předem vědět, který den bude dotazován (tendence měnit své stravovací návyky),
- není vhodný pro menší děti a osoby v pokročilém věku (nutná spolupráce subjektu).

24HODINOVÝ RECALL

Dotazování je několikaetapové:

- základní informace o zkonsumovaném jídle,
- upřesnění získaných informací,
- zjišťování zkonsumovaného množství,
- připomenutí běžně konzumovaných potravin, typických pro určitou věkovou skupinu (fáze oživení paměti)

Výhody: minimální ovlivňování stravovacích zvyklostí
dotazovaných

Nevýhody: vysoké nároky kladené na tazatele,
obvyklou spotřebu (usual intake) nelze
postihnout pouze jednodenním recellem

Hodnocení výživy v populaci

- Data o spotřebě potravin
(např. národní data zjištěná na individuální úrovni)

- Nutriční složení potravin
(databáze nutričního složení potravin)

- Stanovení přívodu nutrientů
(střední hodnota, variabilita, distribuce přívodu)

- Srovnání s doporučením
(FBDG, referenční hodnoty přívodu nutrientů)

Tabulky výživových hodnot

- slouží k převedení získaných dat o potravinách na hodnoty přijatých živin,
- nezbytná je aktualizace dat, úprava cizích tabulek a ne pouze přejímání beze zbytku,
- je potřeba zjistit, v jakém formátu jsou uvedené hodnoty („jak nakoupeno“ nebo „jak snědeno“),
- v ČR jsou k dispozici Potravinové tabulky vydány v roce 1993 Společností pro výživu.

Nutrition Facts Serving Size : 100g	White Rice	Jasmine Rice	Brown Rice	Glutinous Rice
Amount per serving				
Calories	361	355	362	355kcal
Moisture (water)	10.2	11.9	11.2	11.7g
Total Fat	0.8	0.7	2.4	0.6 g
Dietary Fibre	0.6	0.8	2.8	0 g
Calcium	8	5	12	7 mg
Prosphorus	87	65	255	63 mg
Potassium	111	113	326	0 mg
Sodium	31	34	12	0 mg
Vitamin B1	0.07	0.12	0.26	0.08 mg
Vitamin B2	0.02	0.02	0.04	0.03 mg
Niacin	1.8	1.5	5.5	1.8 g
Protein	6	6.1	7.4	6.3 g
Carbohydrates	82.0	81.1	77.7	81.0

Usual intake (obvyklá spotřeba)

- ≠ aktuální spotřeba
- dlouhodobý průměrný přívod nutrientů nebo potravin,
- výpočet je založený na odhadu pravděpodobnosti konzumace určitých potravin a obvyklého zkonsumovaného množství, je zohledňována i interindividuální a intraindividuální variabilita,
- význam má hlavně v případech, kde je velká variabilita v přívodu (ovoce a zelenina, vit. C)
- UI lze vypočítat z dvoudenního 24HR .... interpretace výsledků z krátkých studií bez určité korekce může být zavádějící a matoucí.

Chyby při stanovení spotřeby

Zdroj: Kleiwächterová, 1992

Zdroj chyb	Záznam s vážením	Záznam s odhadem	24hod recall	Výživová anamnéza
Tabulky obsahu živin	+	+	+	+
Chyba při kódování	+	+	+	+
Chyba při odhadu (množství)	-	+	+	+
Sezónní variace	+	+	+	-
Chybná frekvence	-	-	-	+
Zjištění netypického údaje	+	+	+	-

Chyby při stanovení individuální spotřeby

Misreporting – úmyslné či neúmyslné snižování (under-reporting) nebo zvyšování (over-reporting) hodnot spotřeby potravin.

Determinanty ovlivňující výskyt misreportingu:

- BMI
- Věk, pohlaví
- Socioekonomický status a vzdělání
- Výživové zvyklosti
- Psychologické faktory
- Životní styl
- Odhad velikosti porce

Metody zjišťování misreportingu (1):

- *DLW* (double labeled water)
  - nejpřesnější metoda, ekonomicky velmi náročná
- *Sledování biomarkerů*
  - dusík v moči jako míra přívodu bílkovin
  - draslík, sodík v moči
  - karotenoidy v krevním séru
- *Srovnání přívodu energie (EI) s výdejem energie (EE)*
  - EI/EE

Metody zjišťování misreportingu (2):

- *Goldberg cutoff*

- nejčastěji používaná metoda k identifikaci misreporterů,
- rovnice, pomocí níž lze vypočítat hraniční hodnoty (cutoff values),
- srovnání EI/BMR,
- velikost cutoff limitu závisí na velikosti souboru, délce trvání šetření, fyzické aktivitě respondentů (míra tělesné aktivity je nejčastěji uvažována jako „sedavý způsob života“) a BMR (bazální metabolický výdej).

Závěr

- neexistuje univerzálně aplikovatelná epidemiologická metoda,
- je nutné si ujasnit, co je cílem studie,
- je nezbytný výběr vhodného vzorku, vhodné metody,
.... a samozřejmě spolehlivé tabulky výživových hodnot.

Použitá literatura, odkazy ...

- Kleinwächterová, H., Brázdová, Z. *Výživový stav člověka a způsoby jeho zjišťování*. Brno, 1992
- Geissler, C., Powers, H. *Human nutrition, 11th edition*. Elsevier, 2005
- Provazník, K. a kol. *Manuál prevence v lékařské praxi II*. Praha, 1995
- <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3004-09>
- <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3001-09>
- USDA National Nutrient Database:
<http://www.nal.usda.gov/fnic/foodcomp/search/>

Děkuji za pozornost.